205907 ـ به دو کودک شیرخوارش شیر می‌دهد و می‌ترسد به سبب روزه زیان ببینند

سوال

دو کودک دوقلو دارم که فقط پنج ماهشان هست و تنها از شیر مادر استفاده نمی‌کنند زیرا شیر من کم است و در کنار آن به آنها شیر خشک می‌دهم، اما ترس این دارم که به سبب روزه شیرم کم شود و نتوانم به آنها به اندازۀ کافی از شیر خودم بدهم و در این سن کم از شیر گرفته شوند. آیا برای من روزه نگرفتن جایز است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا:

از رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ ثابت است که فرمودند: الله عزوجل از مسافر نصف نمازش و از مسافر و زن حامله و شیرده، روزه را برداشته است به روایت ابوداود (۲۴۰۸) و ترمذی (۷۱۵) و نسائی (۲۲۲۷۵) و ابن ماجه (۱۶۶۷). آلبانی در صحیح سنن ابی داود می‌گوید: حسن صحیح است.

این حدیث اگر چه در ظاهرش مطلقا روزه نگرفتن را برای زن حامله و شیرده جایز دانسته اما در واقع مقید به وقتی است که زن نسبت به خودش یا فرزند شیرخوارش بترسد.

در حاشیة السندی علی سنن ابن ماجه (۱/ ۵۱۲) آمده است: و زن باردار و شیرده یعنی: در صورتی که بر جنین یا فرزند شیرخوار خود یا بر جان خود بیم داشته باشند.

جصاص در أحکام القرآن (۱/ ۲۴) پس از ذکر سخن پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ که فرموده الله از مسافر نصف نمازش و از مسافر و زن حامله و شیرده، روزه را برداشته است می‌گوید: و معلوم است که رخصت این دو ـ یعنی زن باردار و شیرده ـ بسته به ترس از ضرر بر خودشان یا فرزندشان است وی همچنین (۱/ ۲۵۲) می‌گوید: و زن حامله و شیرده یا روزه به خودشان یا برای فرزندشان زیان دارد، و در هر دو حالت روزه نگرفتن برایشان بهتر است و روزه برایشان ممنوع است. و اگر روزه به آنها و فرزندشان زیانی نرساند باید روزه بگیرند و روزه نگرفتن برایشان جایز نیست.

نصوصی از علما دربارۀ این تقیید وارد شده و بلکه همانطور که به طور مفصل در فتوای شمارۀ (66438) بیان نمودیم اتفاق علما در این باره نقل شده است.

بنابراین:

اگر شما می‌ترسید بر اثر روزه زیانی به فرزندانتان برسد مانند خشک شدن شیر یا کم شدن آن، در این صورت اشکالی نیست که روزه نگیرید.

مانند آن: اگر در صورت شیر دادن در حال روزه نسبت به خودتان بیم داشته باشید مانند آنکه مشقتی بیش از حد معمول یا زیانی به شما برسد، باز هم اشکالی ندارد که روزه نگیرید.

اما اگر غالب این باشد که به سبب روزه نقصی غیر موثر در شیر شما اتفاق بیافتد به طوری که شیرتان برای فرزندانتان کافی باشد، در این صورت روزه نگرفتن برای شما مباح نیست به ویژه اگر بتوان این نقص کم را با شیر خشک جبران کرد.

در کتاب الأم امام شافعی (۲/ ۱۱۳) آمده است: و زن باردار اگر بر فرزندانش بیم داشته باشد روزه نمی‌گیرد و همینطور زن شیرده اگر زیانی آشکار به میزان شیرش وارد شود. اما اگر میزان [این کم شدن] قابل تحمل باشد در این حالت شخص نباید روزه‌اش را بخورد زیرا روزه ممکن است هر [ضعف و] علتی را افزایش می‌دهد اما افزایشی که قابل تحمل است و مقداری از شیر کم می‌شود که این مقدار را می‌توان تحمل کرد؛ ولی اگر این نقص فاحش بود روزه را می‌خورد.

ثانیا:

اگر زن شیرده به سبب ترس از سلامتی فرزندش روزه نگرفت فقهاء دربارۀ اینکه چه چیز بر وی واجب می‌شود اختلاف دارند.

در الموسوعة الفقهية الكويتية (۳۲/ ۶۹) آمده است:

«... دربارۀ اینکه اگر زن باردار یا شیرده به سبب ترس از فرزندشان روزه نگیرند اختلاف کرده‌اند. شافعیه در بارزترین قولشان و حنبلیان و مجاهد بر این هستند که باید قضا را به جای آورده و علاوه بر آن به جای هر روز به یک مستمند غذا دهند زیرا در عموم سخن الله متعال وارد هستند که فرموده است: وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ (و بر کسانی که روزه برایشان طاقت‌فرسا است کفاره‌ای است که خوراک دادن به بینوایی است) پیشتر تفسیر این آیه توسط ابن عباس گذشت.

ابن قدامه می‌گوید: این [قول] از ابن عمر ـ رضی الله عنهما ـ روایت شده و در میان صحابه مخالفی ندارد؛ و برای اینکه این روزه خوردن به سبب ناتوانی ذاتی از روی خلفت است، بنابراین باید مانند پیران کفاره دهد.

اما قول حنفیه و عطاء بن ابی رباح و حسن بصری و ضحاک و نخعی و سعید بن جبیر و زهری و ربیعه و اوزاعی و ثوری و ابوعبید و ابوثور ـ و همینطور وجهی نزد شافعی ـ بر این هستند که فدیه بر آنان واجب نیست اما مستحب است زیرا پیامبر ـ

صلی الله علیه وسلم ـ فروده است: همانا الله از مسافر روزه و نیمی از نماز را و از باردار و شیرده روزه را برداشته است راوی می‌گوید: به الله سوگند پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ یکی از اینها یا هر دو را گفته است.

و مالکی‌ها و لیث ـ و قول سوم نزد شافعی ـ گفته‌اند که زن باردار روزه نمی‌گیرد و قضایش را به جا می‌آورد و فدیه‌ای بر وی نیست، اما زن شیرده روزه نمی‌گیرد و قضایش را می‌گیرد و فدیه می‌دهد، زیرا زن شیرده می‌تواند برای فرزندش دایه بگیرد بر خلاف زن باردار زیرا حاملگی همراه زن است و ترس بر وی مانند ترس بر یکی از اعضای بدن اوست و همینطور برای اینکه باردار برای معنایی که در خود اوست (بارداری) روزه‌اش را می‌خورد بنابراین مانند بیمار است ولی شیرده برای چیزی که جدای از اوست روزه نمی‌گیرد بنابراین باید فدیه دهد.

از شیخ ابن عثیمین ـ رحمه الله ـ چنانکه در فتاوی الصیام (۱۶۱) آمده است، پرسیده شد:

اگر زن باردار یا شیرده بدون عذر و با وجود توان و سرحال بودن و بدون آنکه از روزه تاثیر بگیرد، روزه‌اش را بخورد حکمش چیست؟

ایشان پاسخ دادند:

برای زن باردار یا شیرده جایز نیست که در روز رمضان بدون عذر روزه نباشد، و اگر از روی عذر روزه نگرفتند واجب است که قضای آن روز را به جای آورند زیرا الله متعال دربارهٔ بیمار می‌فرماید:

وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ [بقره: ۱۸۵]

(پس هرکه بیمار یا در سفر است [باید به شمارهٔ آن] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد]).

و این دو نیز در معنای بیمار داخل هستند.

و اگر عذرشان به سبب ترس از کودکشان است نزد برخی از علما علاوه بر قضا باید برای هر روز به یک بینوا از گندم یا برنج یا خرما یا دیگر غذاهای مورد مصرف مردم غذا دهند.

برخی از علما می‌گویند: در هر صورت تنها قضا برای آنان واجب است؛ زیرا برای واجب دانستن غذا دادن دلیلی از کتاب و سنت وجود ندارد و اصل بر برائت ذمه است تا آنکه دلیلی بیاید و این مذهب ابوحنیفه ـ رحمه الله ـ است که قولی قوی است».

از ایشان ـ رحمه الله ـ همچنین پرسیده شد:

در صورتی که زن باردار از سلامتی خودش یا جنینش بترسد و روزه نگیرد حکمش چیست؟

ایشان پاسخ دادند:

پاسخ ما در این باره چنین که است که زن حامله از دو حالت خارج نیست:

یکی آنکه سرحال و قوی باشد و به سبب روزه دچار سختی نشود و به جنینش آسیبی نرسد که در این صورت زن باید روزه بگیرد؛ زیرا برای ترک روزه عذری ندارد.

حالت دوم این است که زن باردار تحمل روزه را نداشته باشد که یا به سبب سختی بارداری اوست یا به سبب وضعیت بدنی‌اش یا بنا بر دیگر اسباب. در این حالت او روزه نمی‌گیرد به ویژه اگر زیانی به جنین او وارد شود که در این صورت روزه نگرفتن بر وی واجب است. و اگر روزه نگرفت مانند دیگر کسانی است که از روی عذر روه نمی‌گیرند و باید هرگاه عذرش از بین رفت قضایش را به جای بیاورد. بنابراین هرگاه وضع حمل کرد واجب است پس از پایان نفاس قضای روزه‌اش را به جای بیاورد. اما گاه چنین می‌شود که با از بین رفتن عذر بارداری، عذر دیگری که شیردهی است شروع می‌شود و زن به ویژه در روزهای طولانی و گرم تابستان نیاز به خوردن و نوشیدن دارد تا بتواند به کودکش شیر دهد. در این حال نیز به او می‌گوییم: روزه نگیر و هرگاه این عذرت برطرف شد روزه‌هایی را که از تو فوت شده قضا کن».

شیخ ابن باز ـ رحمه الله ـ در مجموع الفتاوی (۱۵/ ۲۲۴) می‌گوید:

«اما دربارۀ زن حامله و شیرده، از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ در حدیثی که انس بن مالک کعبی روایت کرده و احمد و اهل سنن با سند صحیح تخریج کرده‌اند نقل شده که ایشان برای این زنان رخصت داده‌اند که مانند مسافر روزه نگیرند، بنابراین دانسته می‌شود که آنان مانند مسافر روزه نمی‌گیرند و قضایش را به جا می‌آورند و اهل علم گفته‌اند آنان اجازۀ خوردن روزه ندارند مگر در صورت مشقت مانند روزۀ بیمار، یا در صورتی که از سلامتی فرزندشان ترسیدند. والله اعلم».

مراجعه نمایید به سوال شمارۀ (49794) و (50005).

والله اعلم